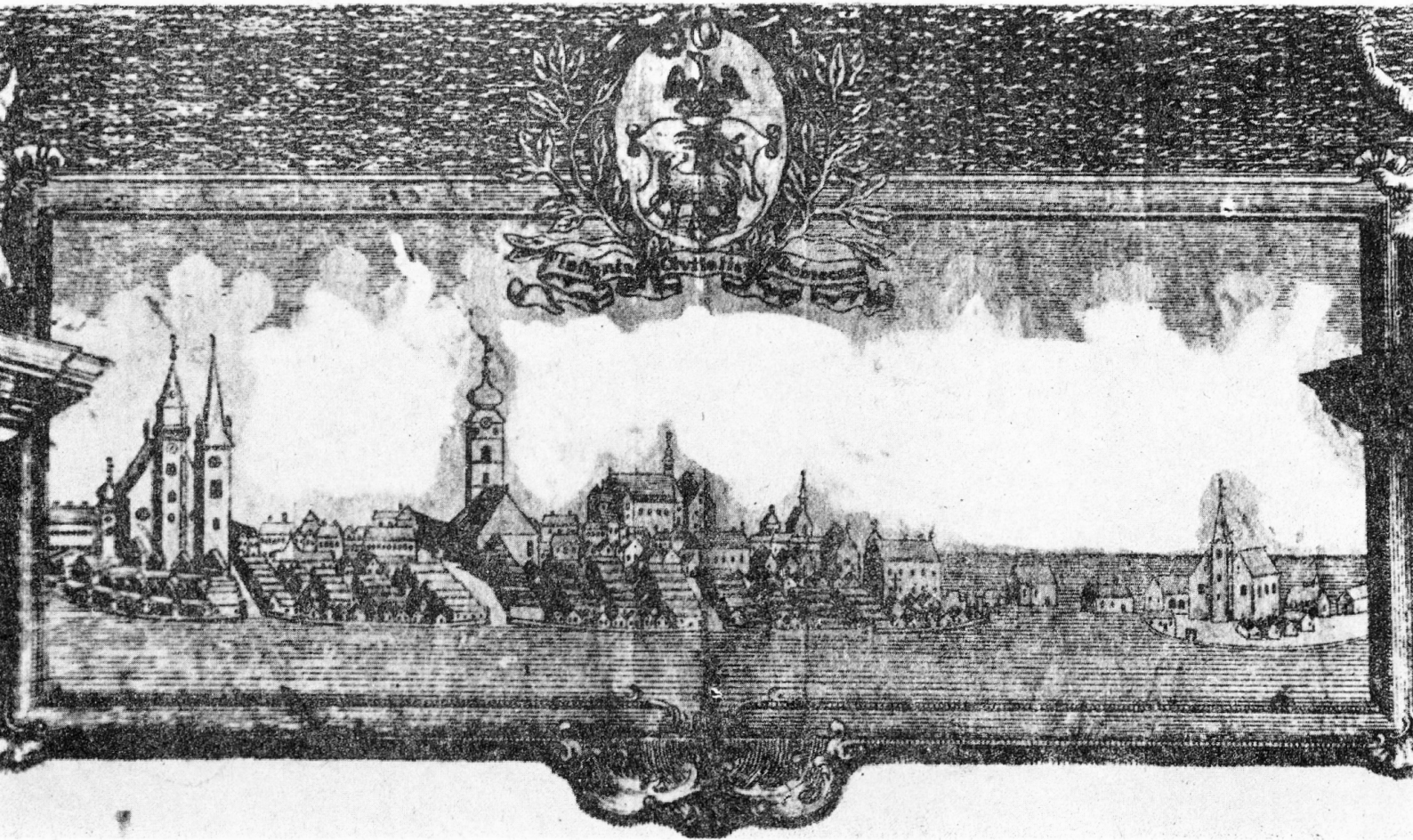

ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÜNK
A DEBRECENI NAGYTEMPLOM

T A R T A L O M

Prológus	3
Épített örökség védelme	4
A Nagytemplom története	
12.sz.-tól 1564-ig	6
1564-től 1802-ig	8
1802-től 2013-ig	10
2013-tól napjainkig	12
Nagytemplom környezete	
Nagy híd	14
Verestorony	16
Példák	
Szegedi dóm	18
Pannonhalmi bazilika	20
Castelvechio, Verona	22
Konklúzió	24

P R O L Ó G U S

A fennmaradt, vagy egyéb művészeti ágak által továbbörökített építészeti örökség jelentős hányadát teszik ki szakrális vagy a szakralitáshoz szorosan kapcsolódó épületek. A történelem során az egyháznak, a hitnek vagy éppen a spiritualizmusnak a jelentősége szignifikánsan tetten érhető az építészetben is, hiszen a hagyatékként ránk maradt épületekből kiolvasható, hogy az őskortól kezdve, a középkoron át napjainkig a szakrális épületek fontossága egyedülálló. Az egyiptomi piramisok, a római templomok, a gótikus katedrálisok mind-mind azt bizonyítják, hogy az emberiség történetében a transzcendentális kapcsolatok valamilyen módon mindig leképeződtek az építészetben is. A fentebb leírtakból inspirációt merítve döntöttem úgy, hogy szakdolgozatomban a szakrális építészettel és az ahhoz kapcsolódó témakörökkel foglalkozom. Egy konkrét példán keresztül szerettem volna mélyebb betekintést nyerni egy épület több évszázados történetébe, megérteni a különböző korokban ráakódott intellektuális és materiális rétegek jelentését valamint egy esetleges további réteg hozzáadásához gyűjteni adatokat. Választásom a debreceni Nagytemplomra esett, mivel a legrégebbre visszanyúló történelemmel ez a templom rendelkezik, meghatározó szerepe van a város életében a mai napig és talán a Nagytemplom, a város leginkább szimbolikus épülete.

Épített örökség védelme

„A gyakorló építész köztes helyzetben van a szűken értelmezett műemlékes szakma és a laikus nagyközönség között.”

Cságyoly Imre

Véleményem szerint a műemlékeket is magába foglaló építészeti tevékenység szerves részét képezi a kortárs építészetnek. A történeti korokban – kérdések felvetése nélkül – bontottak le vagy építettek rá az útban lévő épületekre, mint például a római Szent Péter bazilika elődjére is. Ez a folyamat az 1970-es

évek környékén változott meg európa szerte, ugyanis a polgári és építész társadalom ebben az időben kezdett el ráeszmélni arra a pótolhatatlan szellemi értékre, amit ezek az épületek szimbolizálnak. Egy közösség fundamentumát tudja adni a közös múlt megismerése, valamint azok életben tartása.

„A kulturális örökség természetéből és kulturális tartalmából eredően a hitelesség megítélése az információs források széles körével függ össze. E források vonatkozhatnak a koncepcióra és a formára, az anyagra és a tartalomra, a használatra és a funkcióra, a hagyományokra és a technikára, az elhelyezésre és a telepítésre, a szellemiségre és a benyomásokra, és más belső és külső tényezőre.”

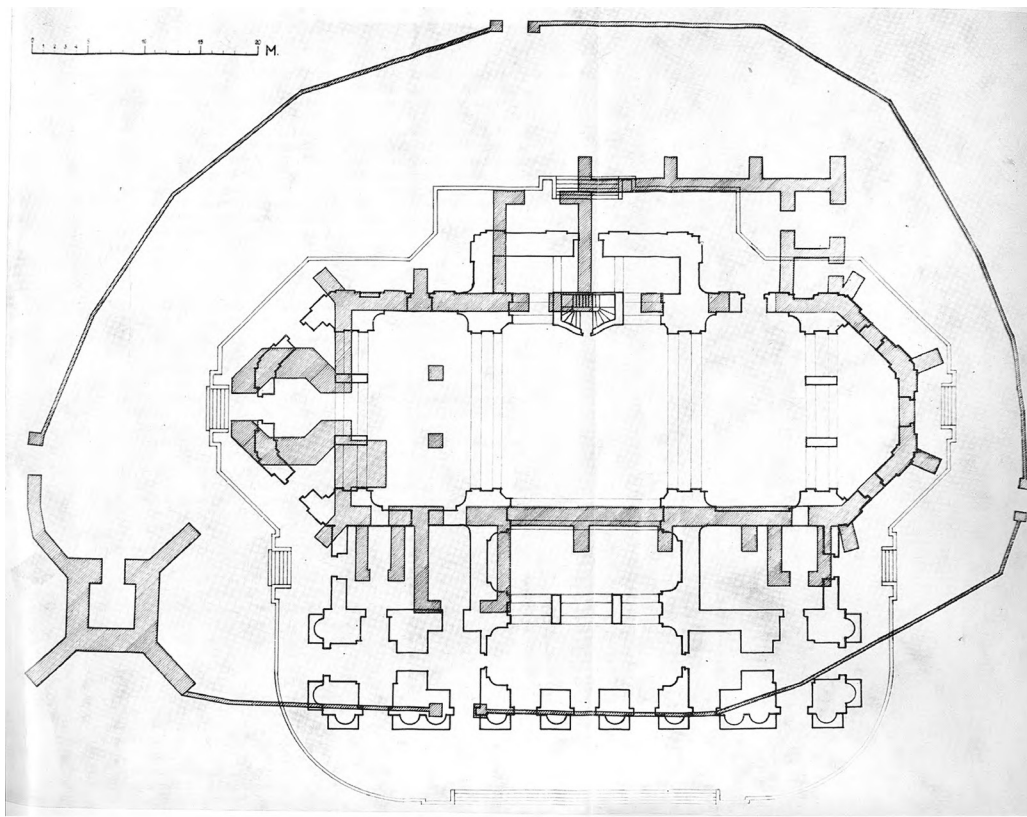
Narai dokumentum 13. pont

A Nagytemplom története

12.sz.-tól 1564-ig

A mai debreceni Nagytemplom helyén minden bizonnyal már a 12. században állt templom, aminek a korabeli feljegyzések alapján Szent András templom volt a neve András apostolra utalva. A templom eredetileg egyhajós, sokszögzáródású elrendezésű lehetett, amit később Nagy Lajos király idején bővítették háromhajós csarnoktemplommá. Ez a gótikus templom pusztult el a 1564-es tűzvészben és ebből,

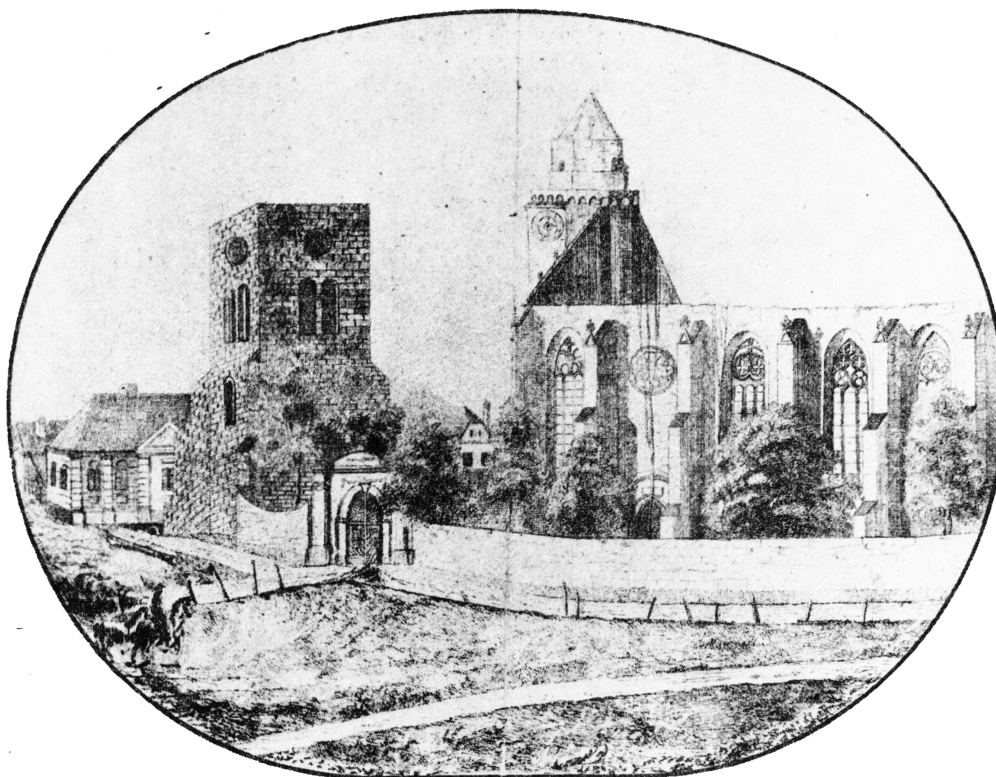
a Nagy Lajos király idején épült templomból maradt meg a híres zászlós, bárányos zárókő is, ami Debrecen címérét is díszíti. A Szent András templom a Tiszántúl legnagyobb gótikus csarnoktemploma volt három hajóval, hat-hat oszloppal, ötven méteres hosszal és tizenhat méteres szélességgel. A reformáció idején, a 16. században Debrecen már a Tiszántúl legjelentősebb városa volt, tízezer körüli lakossággal.

1564-től 1802-ig

A tűzvészben leégett templom évtizedekig romokban állt, majd Bethlen Gábor támogatásával kezdték el újjáépíteni 1626-ban. Ekkor már csak András templomnak hívták és ebben az időszakban kezdték el „Nagy” templomnak is nevezni. Az eredeti gótikus

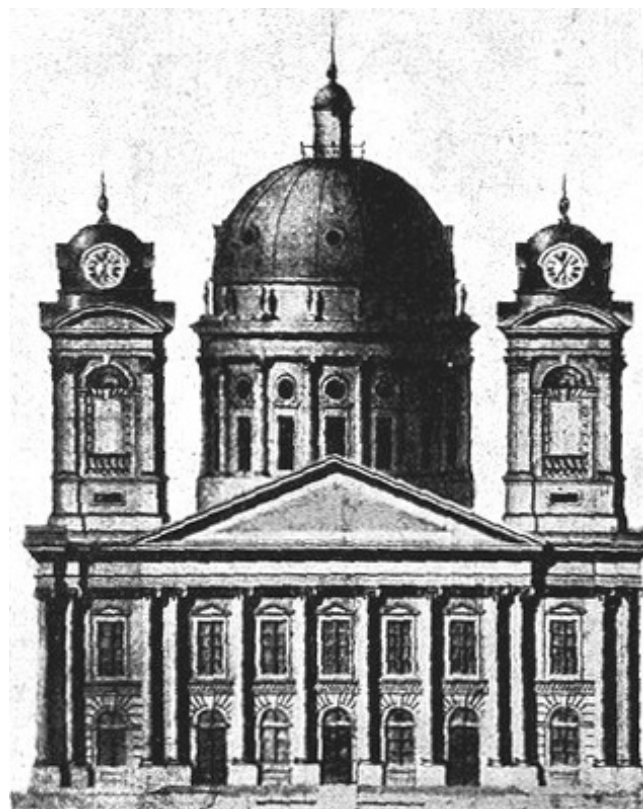
boltozatokat már nem állították helyre, a gerendás mennyezetet téglapillérekkel támasztották alá és a templomhoz összesen három porticust építettek. A templom falait Bethlen Gábor címere, valamint latin és magyar feliratok díszítették.

1802-től 2013-ig

Az András templom pusztulását az 1802-es tűzvész okozta, melyben a templom helyrehozhatatlan károkat szenvedett, így 1803-1805 között elbontották a középkori templom romjait. Korábban egy barokk jellegű, egyszerűbb templom építésére hajlottak de végül az egyház Péchy Mihályt – az egykori kollégiumi diákot – , a kollégium klasszicista terveinek készítőjét bízta meg egy új templom megtervezésével. Több terve közül végül azt választották – vélhetően anyagi megfontolásból – ami az korábbi templom alapfalaira épül. Ezt a tervet később Tallherr József építésszel áttervezették, akinek a tervei nyomán egyszerűsödött az alaprajz és kikerült az eredetileg tervezett grandiózus kupola a tornyok közül. Ezt követően Péchy Mihály többé nem szólt bele az építkezésbe. A tervek szerint a

déli oldalra – mai Kossuth tér – kerülő kettős torony alapvetően változtatta meg a templom korábban ismert formáját. A falazat 1809-re készült el, a főhajó boltozását 1814-ben fejezték be, a keleti tornyot 1818-ra húzták fel, míg a nyugatit 1822-re. A kollégium rajztanárának, Kiss Sámuelnek a tervei alapján készült el az empire stílusú szószék. A kétmanuálos, 30 regiszteres, „pedálás” klasszicista orgona Jakob Deutschmann bécsi mester munkája. A Rákóczi-harangot csak 1873-ban öntötték újjá. A Nagytemplom legjellemzőbb adatai a következők: 90 cm magas falazott teraszon áll, keletnyugati irányú mellékhajója 55 méter hosszú 15 méter széles, észak-déli főhajója (két végében az orgonákkal) 38 méter hosszú és 14 méter széles. A tornyok magassága 61 méter.

2013-től napjainkig

A Nagytemplom a 19. századtól a XXI. század elejéig - kisebb felújításokat és karbantartásokat kivéve - nem változott. A 2000-es évek elején a templom jelentős Európai Unió támogatáshoz jutott, ennek köszönhetően jelentős megújuláson eshetett át. Az épület külsejét újra festették, kiegészítették a megsérült homlokzati díszeket és kicserélték a tető - és toronyfedést. A belső térben modernizálták az elektronikai berendezéseket illetve a templom belső burkolatát kicserélték. A turisztikai fejlesztés nyomán látogathatóvá vált a keleti torony is, ami

magában foglalja az egykori tűzfigyelő helyiséget is. A fejlesztéshez tartozott a jelenlegi kiállítások megújítása, valamint új kiállítások, turisztikai attrakciók létrehozása a padlásterben, ahol a református egyház és gyülekezet életét, történetét bemutató kiállítás nyílt. A felújítás után már nem csak a toronyból, hanem a két torony között, a timpanon mögött megépült, külső panorámahídról is gyönyörködhetnek a látogatók Debrecen látványában. A felújítási munkálatok 2014-ben fejeződtek be, a templom azóta is Debrecen egyik legvonzóbb látogatási célpontja.

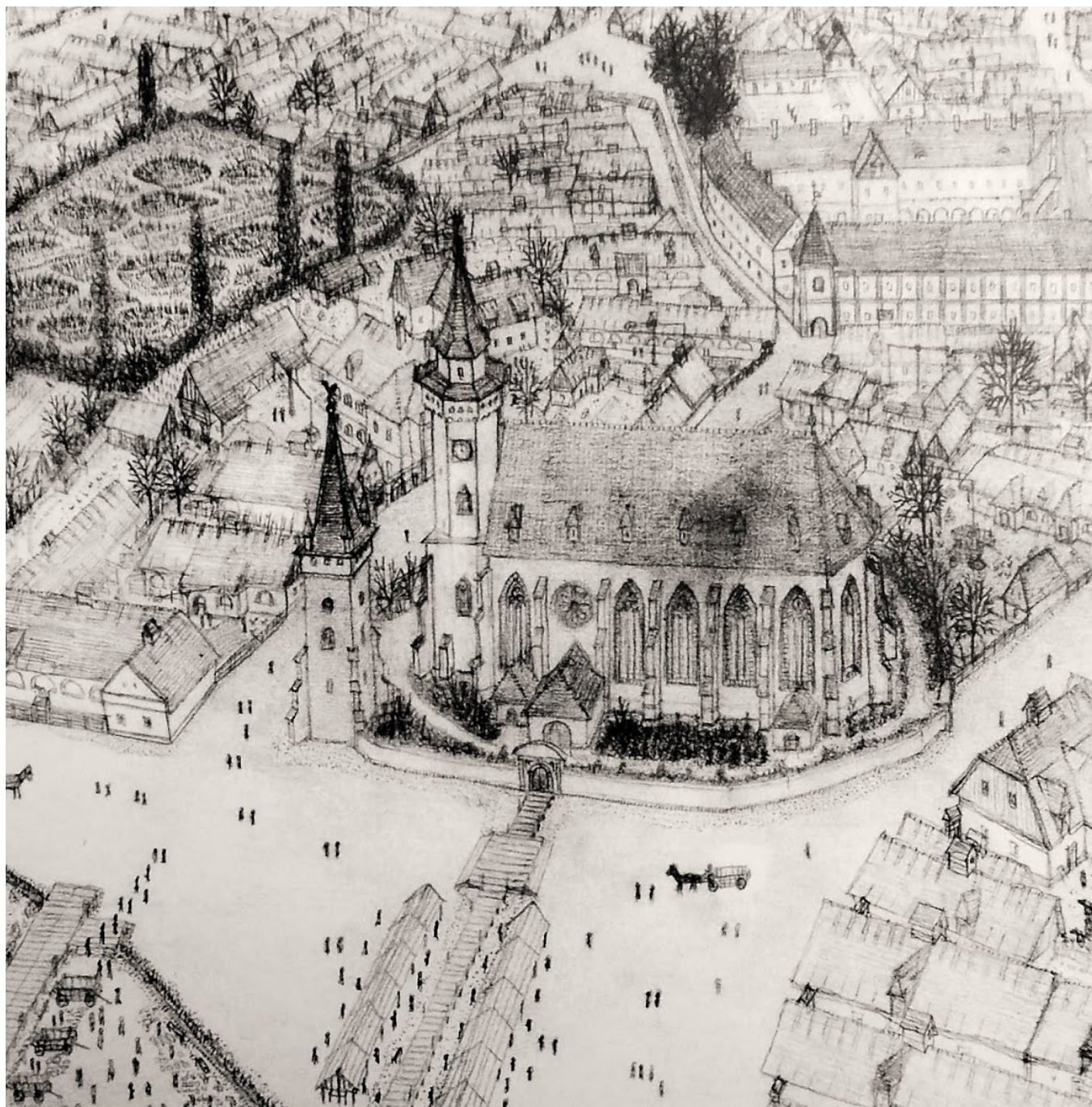
Nagytemplom környezete

Nagy híd

Mielőtt a Nagytemplom előtt a 2000-es évek elejére kialakították a mai, díszkővel burkolt főteret, az Aranybika előtti részen az aszfalt és a park alól, többméteres mélységből előkerült az egykori, úgynevezett „nagyhíd” egy része. Az eredetileg a mai régi városháza és Hatvan utca között, a Piac utca nyugati részén húzódó, több méter széles hidat hatalmas, a földbe ásott falábakra és azon keresztbe elhelyezett gerendákra ácsolták, vizesárok fölé. A főbb mellékutak irányába több leágazás is tartozott hozzá. Történészek, régészek között viták folynak arról, hogy pontosan mikor készülhetett. Az biztos, hogy a XVI. században már létezett, a javí-

tásáról ugyanis akkor intézkedtek, de nagy valószínűséggel jóval korábbi.

A helytörténeti kutató szerint a fő funkciója az volt, hogy kövezés hiányában védje meg a vásárokon résztvevőket a mély, ragadós sártól, valamint, hogy árut lehessen rajta szállítani. Mivel a létesítmény beváltotta a hozzá fűzött reményeket, a későbbiek folyamán többször meghosszabbították, bővítették. A legnagyobb, csaknem 600 méter akkor lehetett, amikor a mai Megyeháza-ig, az akkori Fehérló Szállodaig tartott. Volt egy „kishíd” is, amely a gyalogosok számára a régi Nagytemplom kerítéskapujától nagyjából a mai régi városházaig, vagy kicsit még tovább tartott.

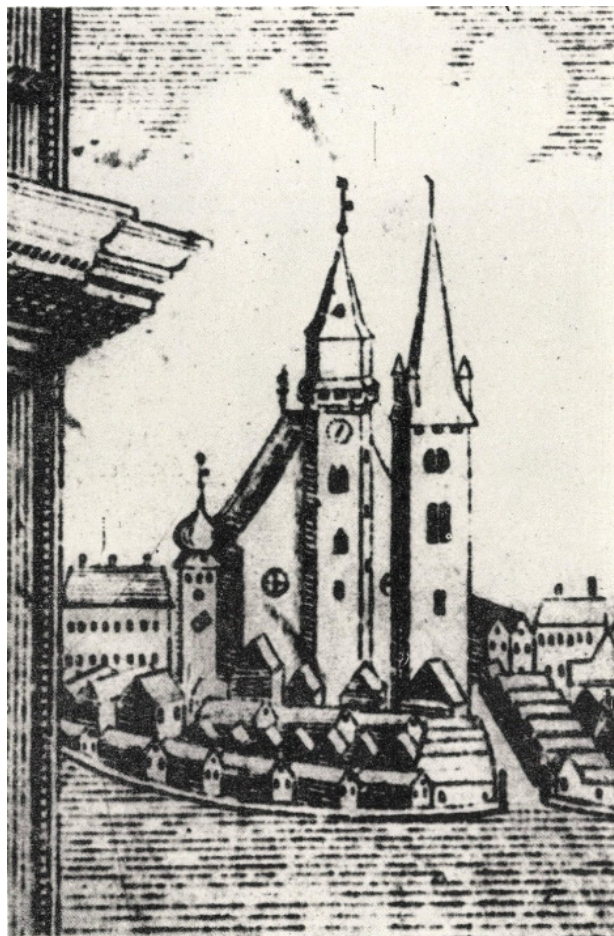
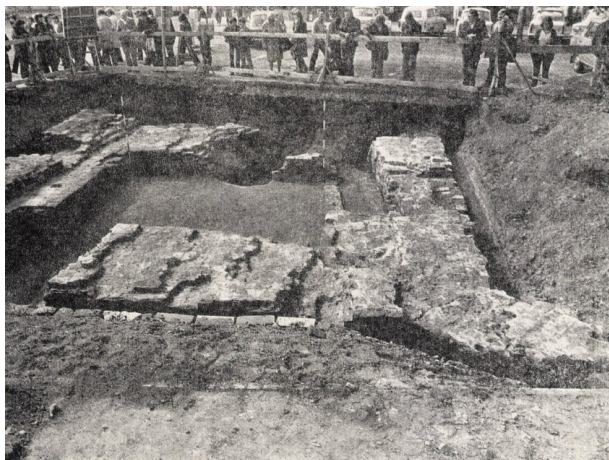
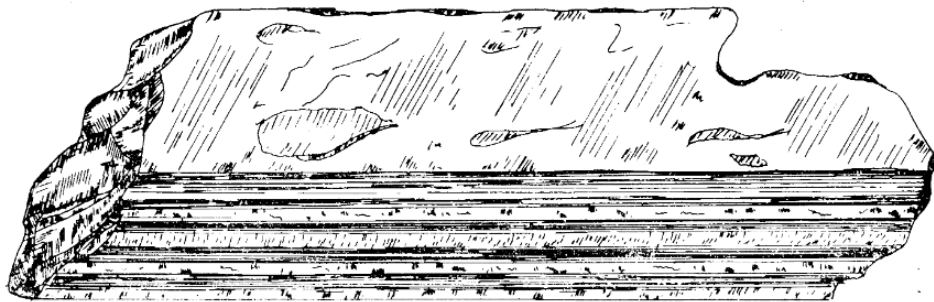
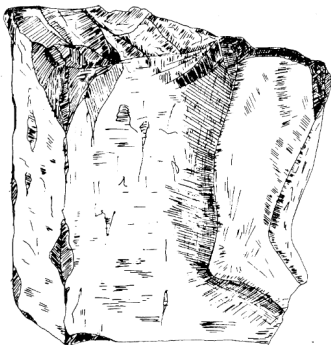

Verestorony

A Verestorony az egykori András-templomot övező erődfal mentén épült a középkorban abból a célból, hogy elhelyezzék benne a Rákóczi György által 1636-ban adományozott több mint 5,5 tonnás nagyharangot, amelyet az András-templom tornya (Fehér torony) nem bírt volna el. A Verestorony is leégett az 1802-es tűzvész alkalmával, alapjainak konzerválását az András-templom feltárásához hasonlóan végezték el.

Az ásatások során megtalálták a verestorony falait, támpillérei valamint a templomot körülvevő fal csatlakozásait is. A régészeti munka folyamán több, a verestoronyról származó párkányköveket, figurális kőtábla töredékeket és záróköveket is találtak.

Az ezredforduló után - a romkerthez hasonlóan - a meglévő romokat kipótolták és a tetejére egy üvegtetővel fedték le.

Példák

Szegedi dóm

A Szeged jelképének számító dóm az 1879-es nagy árvíz utáni időszakban épült, egy korábbi, a helyén álló barokk stílusú templom helyén amit 1925-ben bontottak el. A háborúk és egyéb nehézségek okán a templom több ütemben, 1913-1914 és 1923-1926 között készült el. Az eredetileg Schulek Frigyes által tervezett épületet később Foerk Ernő dolgozta át úgy, hogy a neoromán architektúrát megtartotta, a belső tereket viszont nyomokban már a modernizmus jegyében dolgozta át. A közelmúltban történő felújítás az épület gazdag történeti rétegeit értelmezve történt, tovább írva az épület gazdag történetét. A renoválás során megjelenő, egyértelműen modern jegyek harmónikus egészet alkotnak az épület többi részével. A fő cél az épület kihasználatlan tereinek bevonása

volt. A tervezés során a feltárások előrehaladtával folyamatosan változott a koncepció, érzékenyen reflektálva az újonnan feltárt rétegekre. Az alkotók elképzelése az volt, hogy a középkori tömör építésmód és a modernizmus törekvései paralel módon viszonyulnak egymáshoz, így közvetett módon kapcsolatba hozhatóak egymással. A tervezési program fő irányvonala az új terek létrehozása volt, emelett azonban sikerült megújítani a homlokzatot, a kupolát valamint a négyezeti tornyot is. A Szegedi Dóm aktuális felújítása azt példázza, hogy egy szakrális, gazdag történelemmel rendelkező épülethez is lehetőség van szakszerűen és érzékenyen hozzájárulni kortárs módon úgy, hogy az integráns része lesz az épületnek tovább írva annak történetét.

Pannonhalmi bazilika

A Pannonhalmi Szent Márton Bazilika máig meglévő tömege a XIII. században épült kora gótikus stílusban. A későbbi vizsgálatok arra utalnak, hogy a bazilika építése előtt is volt épület a helyén, melynek maradványait beépítették az új épületbe. Hunyadi Mátyás korában a templomot tovább bővítették. A török hódoltság idején a templom belső terei majdnem teljesen megsemmisültek. Később 1720-ban és az 1860-as években is történtek restaurálások és felújítások. A legutóbbi felújítás 2012-ben történt John Pawson angol építész tervei alapján. Az átalakítás komoly vitákat váltott ki az építészeti és műemlékvédelmi körökben is. A szerzetesek

kérése az volt, hogy „tisztítsák” meg a teret, hogy az megfeleljen a mai liturgikus követelményeknek. A kérdés az volt, hogy miként valósítható meg egy szerzetesi templom egysége, egy középkori bazilikában, amit tovább bonyolítottak az épület egymásra rakódó történeti rétegei. A koncepció célja a középkori eszme erősítése volt, aminek a megvalósításához a rétegződött korok jelentéseiből kellett kiválasztani azt, hogy mi az ami védendő és mi az ami elhagyható. Az elkészült tér végül erős teológiai alapokon nyugszik, Isten és ember közti kapcsolatot jelképez, aminek alapjait a szerzetesi regula alapjai adták.

Castelvechio, Verona

Carlo Scarpa minden épületénél megfigyelhető az, hogy folyamatos reflexiókon keresztül, rétegekben gondolkodva készíti terveit, folyamatosan figyelve a korok látható és láthatatlan rétegeire. A veronai Castelvechio ugyan nem egy szakrális épület, mégis úgy éreztem, hogy a témához szorosan kapcsolódik abból a szempontból, hogy egy középkori épület komplex törté-

nelmi háttérét kell értelmezni. Scarpa a munkáiban minden részletre kiterjedő műgonddal tervez és jól érzékelhetőek a reflexiói az anyagi és szellemi rétegekre egyaránt. Az 1958-1974 között felújított épület minden elemében érzékelhető a részletesség, valamint az új építészeti elemek arányos használata, az örökségként ránk maradt architektúrák mellett.

K O N K L Ú Z I Ó

A munkám során a megvizsgált épületek elemzéséből arra jutottam, hogy bár a szakralitás egy épület kialakítását alapvető mértékben határozza meg, nem más, mint egy újabb értelmezésre váró réteg. Természetesen az egyik talán legnehezebben interpretálható intellektuális réteg a transzcendencia okán. Egy történelmi jelentőséggel bíró épülettel kapcsolatban minden esetben a legfontosabb a minél alaposabb megismerés minden irányból, a kor szerkezeti ismereteitől kezdve az adott időszakban uralkodó korszaklelmen át, az aktuális épület speciális, csak rá jellemző tulajdonságaiig. A tervezés során elengedhetetlen a folyamatos önreflexió, hiszen minél mélyebben látunk bele egy épület rejtelseibe, permanens módon kell alakítanunk és beépítenünk minden új ismeretet. Különös figyelmet kell fordítani minden részlet alapos kidolgozására, hiszen egy műemléki épület esetében, minden építészeti gesztus egy meglévő kontextus kontinuitásaként jelenik meg, önálló szimbólumok jöhetnek létre és ezek nem lehetnek reflexió nélküliek.

F O R R Á S O K

- Sápi Lajos: Debrecen település és építéstörténete, 1972
Zoltai Lajos: Települések. Egyházas és egyháztalan falvak, 1925
Módy György: A Szent András templom és a verestorony kutatása 1980-ban, 1984
Módy György: Debrecen 1290-1390 között, 1984
Körber Ágnes és Dercsényi Balázs: Debrecen - Református Nagytemplom
Cságoly Ferenc: Műemlékvédelem - kérdések és felvetések
<https://epiteszforum.hu/>
<https://www.archdaily.com/>
<https://archiobjects.org/>
<http://nagytemplom.hu/>
<https://szegedidom.com/>
<https://en.wikipedia.org/>
<https://archello.com/en>